

нии, при этом порядок на заседании «не был нарушен» [14, 19–20]. «Выборы в Сенат из-за их характера не возбудили большого интереса» [7, 94 об.], – делался вывод в отчёте Волинского ВУ за сентябрь. Позже представитель от воеводства И. Волошиновский был назначен президентом сенатором [4, 24.09].

Выводы. Выборы в парламент 1935 г. в Волинском воеводстве не вызвали большого интереса у избирателей и активности политических сил. Важным фактором на выборах был административный ресурс на уровне воеводства и повятов. Власти влияли на ход избирательного процесса, проводили удобных для себя кандидатов, прибегая к нарушениям закона. В привлечении населения к выборам участвовало местное самоуправление. Проправительственные силы – как польские, так и украинские – проводили кампанию с опорой на административный ресурс. В воеводстве отсутствовала значимая политическая интрига из-за слабости позиций в воеводстве оппозиционных партий – польских, украинских и еврейских. Несмотря на сложный состав населения воеводства на выборах не наблюдалось жёсткого национального или конфессионального противостояния. В некоторых случаях проявлялась напряженность в польско-украинских и украинско-еврейских отношениях. Готовность большей части украинского православного населения поддержать силы, выступавшие с позиций украинско-польского сотрудничества, обусловила достаточно высокую явку избирателей на выборы в Сейм и избрание заранее намеченных властями кандидатов, что можно расценивать как успех властей и проправительственного лагеря в выборах.

Список использованной литературы

1. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1935. – Nr 49. – Poz. 327, 328.
2. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1935. – Nr 30. – Poz. 227.
3. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1935. – Nr 47. – Poz. 319, 320.
4. Gazeta Polska. – 1935.
5. Mały Rocznik Statystyczny. – Warszawa.
6. Sprawy Polityczne. Biuletyn Specjalny. – 1935. – Nr 32/420.
7. Государственный архив Брестской области, ф. 1, оп. 10, д. 623.
8. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 492, оп. 1, спр. 40.
9. Archiwum Akt Nowych, zesp. 62, sygn. 43.
10. Archiwum Akt Nowych, zesp. 9, sygn. 1122.
11. Archiwum Akt Nowych, zesp. 8, cz. VI, sygn. 3–21a.
12. Archiwum Akt Nowych, zesp. 62, sygn. 44.
13. Archiwum Akt Nowych, zesp. 62, sygn. 42.
14. Tomaszewski J. Kulisy wyborów do Sejmu w 1935 r. / J. Tomaszewski // Kwartalnik Historyczny. – 1959. – Nr 2. – S. 506.

Олег Разиграев

Польська державна поліція Волинського воеводства напередодні Другої світової війни

У статті висвітлено організацію польської державної поліції Волинського воеводства напередодні Другої світової війни. Схарактеризовано функціонування слідчої служби. Простежено основні напрями діяльності поліції, зі зверненням особливої уваги на протидію активності КПЗУ та ОУН.

Ключові слова: поліція, Волинь, Друга Річ Посполита, Друга світова війна, внутрішня структура, територіальна організація, слідча служба, КПЗУ, ОУН.

Разиграев О. В. Польская государственная полиция Волинского воеводства накануне Второй мировой войны. В статье освещена организация польской государственной полиции Волинского воеводства накануне Второй мировой войны. Охарактеризовано функционирование следственной службы. Прослежены основные направления деятельности полиции. Особое внимание обращено на противодействие активности КПЗУ и ОУН.

Ключевые слова: полиция, Волинь, Вторая Речь Посполитая, Вторая мировая война, внутренняя структура, территориальная организация, следственная служба, КПЗУ, ОУН.

Razyhravev O. V. The Polish State Police of Volyn Province on the Eve of World War II. The organization of the Polish State Police of the Volyn province on the eve of World War II is described in the article. Analysed the functioning of the investigative service. Traces the main activities of the police. Particular attention is given to counteract the activity of KPZU and OUN.

Key words: police, Volyn, the Second Rzeczpospolita, World War II, the internal structure, territorial organization, investigative service, KPZU, OUN.

Постановка на уковій проблеми та її значення. Польська державна поліція постала відповідно до закону сейму Другої Речі Посполитої від 24 липня 1919 р. й становила державний озброєний орган виконавчої влади, призначений для охорони безпеки існуючого порядку [1, 635–641]. Її територіальна організація відповідала адміністративному поділу держави. Так, під керівництвом Головного управління державної поліції функціонували окружні (з 1924 р. – воєводські) управління, повітові управління, комісаріати та дільниці, що розміщувалися на території гмін. Внутрішня структура поліції охоплювала три корпуси: загальний, кримінальний та політичний.

Закономірно, що питання минувшини міжвоєнних польських поліцейських структур виступало предметом зацікавлення здебільшого серед дослідників Польщі. Відповідно, ми можемо виокремити праці А. Пеплонського [2], А. Місюка [3], Р. Літвінського [4–5] та ін. Вітчизняна радянська історіографія зверталась до окресленої тематики в контексті боротьби поліції з комуністичною активністю на теренах Західної України (Р. Оксенюк [6], Ю. Сливка [7]). Сучасна українська історична наука розглядала діяльність польських органів внутрішніх справ переважно крізь призму їх протидії українському національному руху та більшовицько-диверсійній антипольській діяльності у міжвоєнний період (О. Зайцев [8], М. Кучерепа [9–10], Р. Давидюк [10], М. Гон [11], О. Купчик [12]).

Мета статті – висвітлити організацію та основних напрямів діяльності польської державної поліції Волинського воєводства наприкінці 1930-х рр.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На Волині перші польські поліцейські структури постали наприкінці травня 1919 р., що було пов'язано з подіями польсько-української війни. Натомість, вищезазначений закон «Про державну поліцію» від 24 липня 1919 р. охопив волинські терени лише після закінчення польсько-більшовицького протистояння наприкінці 1920 р. Упродовж 1920–1930-х рр. структурні підрозділи державної поліції пройшли шлях від організаційного становлення до зміцнення та активної діяльності. Найбільш значущі структурні зміни в організації поліції, як, наприклад, ліквідація політичної поліції, мали місце до кінця 1926 р. В 1927–1939 рр. ми не спостерігаємо радикальних внутрішніх та територіальних трансформацій в організації органів внутрішніх справ [13, 342–350].

Діяльність органів внутрішніх справ у регіоні координувало Волинське воєводське управління державної поліції, що розміщувалось у м. Луцьку на вулиці Т. Костюшко, 106. Зазначена структура здійснювала організацію поліції, вирішувала адміністративні та кадрові питання, а також контролювала діяльність усіх теренових ланок органів внутрішніх справ. У досліджуваний період Волинське воєводське управління державної поліції очолювали підінспектори К. Зіоловський (1935–1939 рр.) та Р. Штаба (1939 р.) [5, 541].

К. Зіоловський працював у волинській поліції ще з першої половини 1920-х рр. Так, у 1923 р. він керував організаційно-персональним рефератом Інформаційного відділу при управлінні безпеки Волинського воєводства, а в січні 1924 р. очолив цей відділ. Упродовж червня 1924-го – жовтня 1926 рр. К. Зіоловський працював на посаді начальника Окружного управління Політичної поліції в м. Луцьку. Після реорганізації цієї структури керував діяльністю воєводського Слідчого управління (1926–1927 рр.), інспектував офіцерський корпус державної поліції (1928 р.), очолював Ковельське повітове управління державної поліції (1929–1933 рр.). 26 січня 1939 р. Р. Штаба змінив К. Зіоловського на посаді коменданта Волинського воєводського управління державної поліції. До переведення на Волинь Р. Штаба керував поліцейською школою та працював у слідчій службі Станіславського воєводства, на різних посадах Головного управління державної поліції у Варшаві, очолював Білостоцьке воєводське управління державної поліції [14, 82].

Волинське воєводське управління державної поліції складалось з адміністративного та господарського відділів, а також військового реферату та резерву. Адміністративний відділ очолював надкомісар Я. Шафранський (1937–1939 рр.) [15, 1–68]. У переддень Другої світової війни до особового складу зазначеного підрозділу, разом із керівником, уходило 16 осіб, а саме: старші пшошов-

ники М. Якубішин, Т. Плонка та В. Креймер; пшодовнки Т. Гошчіняк, С. Буднік, С. Захоровський, Л. Рошук, В. Пікульський; старші постерункові М. Чурий, Ю. Скалецький, Е. Хуберт, Е. Піотровський, В. Маньковський, С. Савіцький та К. Маньковський [16, 21]. Відповідно до службового табелю, працівники адміністративного відділу востаннє вийшли на роботу 8 вересня 1939 р., натомість вищезазначена М. Чурий – 12 вересня того ж року [16, 21]. Господарський відділ напередодні Другої світової війни очолював Б. Дворак. Військові реферати при воєводських управліннях поліції постали лише у 1930-х рр. На Волині цим структурним підрозділом органів внутрішніх справ керував надкомісар С. Кламут (1937–1939 рр.) [17, 64]. При воєводському управлінні державної поліції була також створена інспекційна служба, в якій у липні 1939 р. служили надкомісари С. Висоґльонд, В. Калішчак та Л. Каспер [18, 789–790]. У Ковельському повіті розмістися резервний загін органів внутрішніх справ, який перебував у підпорядкуванні Волинського воєводського управління державної поліції. Натомість у Луцькому повіті локалізувалася 13-а кампанія резерву поліції, яка підпорядковувалась Головному управлінню державної поліції у Варшаві [4, 188–189].

Найвищою структурною ланкою органів внутрішніх справ в межах повіту було повітове управління державної поліції. Станом на 1939 р. під керівництвом Волинського воєводського управління державної поліції працювало 11 повітових управлінь, а саме: Володимирське (розміщувалося на вулиці Зельоній, 2; керівник – комісар В. Земба), Дубенське (на вулиці Паненській, 17; керівник – підкомісар П. Кохманський), Горохівське (на вулиці Міцкевича, 47; керівник – комісар Ф. Дітз), Здолбунівське (на вулиці Третього травня, 6; керівник – комісар С. Зелінський), Ковельське (на вулиці Жвірки, 2; керівник – комісар Ю. Мунк), Кременецьке (на вулиці Вішньовецькій, 39; керівник – комісар Ч. Яцина), Костопільське (на вулиці Пілсудського, 264б; керівник – комісар А. Корпінський), Луцьке (на вулиці Пілсудського, 5; керівник – комісар В. Клечевський), Любомльське (на вулиці Машовській, 2; керівник – підкомісар П. Черни), Рівненське (на вулиці Третього травня, 12; керівник – надкомісар М. Штаб) та Сарненське (на вулиці 11 Листопада, 19; керівник – надкомісар Я. Фалесенхарт-Скальський) [14, 88–91; 19, 281–293].

Комісаріати державної поліції Волинського воєводства несли службу на території міст. Напередодні Другої світової війни на Волині діяльність провадило шість комісаріатів поліції: Луцький (на вулиці Пілсудського, 5; керівник – комісар С. Кубарський), I-й та II-й Рівненські (перший – на вулиці Коперніка, 44, а другий – на вулиці Поштової, 3), Ковельський (на вулиці Луцькій, 20; керівник – підкомісар К. Томяк), Кременецький (локалізувався на вулиці Вішньовецькій, 39; керівник – аспірант Ж. Богачевський) та Острозький [19, 281–293].

Постерунки (дільниці) державної поліції були низовими і водночас найчисельнішими структурами у системі органів внутрішніх справ. Теренові межі повноважень зазначених поліцейських підрозділів охоплювали здебільшого гміни (у виняткових випадках дільниці могли розміщуватися в містах. – *О. Р.*). Станом на 1939 р. у Волинському воєводстві була 181 поліцейська дільниця. Відповідно до повітової локалізації чисельність постерунків була такою: Володимирський повіт (14), Дубенський (20), Горохівський (13), Здолбунівський (13), Ковельський (23), Кременецький (11), Костопільський (20), Луцький (19), Любомльський (10), Рівненський (18) та Сарненський (20) [19, 281–293].

Важливу складову частину державної поліції становила слідча служба (кримінальна поліція). Цей підрозділ органів внутрішніх справ у досліджуваний період займався боротьбою з кримінальною злочинністю та протидією антидержавному руху. Вищою структурною ланкою кримінальної поліції в межах Волинського воєводства було Слідче управління, яке розміщувалося в м. Луцьку на вулиці Пілсудського, 5 [19, 279]. Зазначена керівна ланка слідчої служби складалась із чотирьох рефератів (підвідділів. – *О. Р.*): політичного, кримінального, загального та реєстраційного [20, 2–5]. З 24 серпня 1937 р. волинську кримінальну поліцію очолював надкомісар Є. Будзінський – колишній військовий, виходець із Польських легіонів, учасник польсько-української та польсько-більшовицької воєн, у 1921–1937 рр. працівник політичної поліції та слідчої служби Поліського воєводства [21, 1–8].

Обійнявши посаду керівника Слідчого управління, Є. Будзінський активно займався зміцненням дисципліни серед особового складу та підвищенням професійного рівня поліцейських. Затверджена програма вишколу рядових поліцейських слідчої служби станом на 1938 рік складалась з двох частин. Перша – охоплювала кримінальний кодекс, законодавство щодо правопорушень, кримінально-процесуальний кодекс, вивчення окремих нормативно-правових актів, які регулювали діяльність поліції. Друга частина включала особливості здійснення слідчих дій, вивчення політичних партій

єврейської національної меншини, топографію, проведення рятувальних робіт, вивчення математики та елементарні знання української мови [22, 14–16].

Загалом вивчення іноземних мов становило необхідний елемент вишколу службовців кримінальної поліції. Так, у першому кварталі 1939 р. 11 службовців Ковельського слідчого відділу володіли іноземними мовами, з них: 8 – російською, 1 – українською, 1 – англійською, 1 – німецькою. У Рівненському слідчому відділі ситуація була набагато гіршою – іноземними мовами володіли лише троє поліцейських слідчої служби (2 – українською та 1 – німецькою). У Костопільському повіті 4 поліцейських володіли іноземною мовою (2 – російською та 2 – німецькою). Аналогічна ситуація спостерігалась й у Володимирському повітовому управлінні державної поліції, де лише четверо слідчих знали іноземну мову (3 – російську та українську; 1 – німецьку). Повітовий комендант державної поліції в Здолбунові комісар С. Зелінський в березні 1939 року у листі до начальника Слідчого управління в м. Луцьку Є. Будзінського писав: «...Рядові слідчої служби місцевої команди не володіють іноземними мовами. Виняток становить лише русинська (українська. – *О. Р.*) мова, яку знають поліцейські на письмовому та усному рівні в тій мірі, в якій достатньо для порозуміння з місцевим населенням» [23, 15]. Найгірша ситуація спостерігалась у Кременецькому слідчому відділі, де іноземною мовою (українською) володів лише один рядовий поліцейський слідчої служби та в Горохівському й Сарненському повітових управліннях державної поліції, де жоден поліцейських вільно не володів іноземною мовою [23, 10–27].

Заходи начальника Слідчого управління в м. Луцьку Є. Будзінського щодо зміцнення дисципліни торкались, насамперед, дотримання внутрішнього розпорядку, відповідного санітарного стану службових приміщень, вчасного виконання посадових обов'язків та доручень. Так, у другому кварталі 1938 р. в одному зі службових наказів Є. Будзінський писав: «...Зауважив, що приміщення Слідчого управління є досить брудним... працівники теж не завжди охайно одягненні, часто виходять на службу неголеними. На підлозі, письмових столах, підвіконні неодноразово зауважував шматки паперу та недопалки цигарок...» [24, 15].

У переддень Другої світової війни під керівництвом воєводського Слідчого управління працювало чотири повітові Слідчі відділи у Луцьку (на вулиці Пілсудського, 5; керівник – підкомісар Л. Димінський), Рівному (на вулиці Коперніка, 44, керівник – підкомісар Є. Толвінський (Йолвінський?), Ковелі (на вулиці Жвірки, 2; керівник – підкомісар А. Карасінський) та Кременці (на вулиці Вішньовецькій, 39; керівник – підкомісар В. Брововський) [19, 281–293; 25, 76–77]. У повітах, де не було створено слідчих відділів, функції кримінальної поліції виконували спеціально призначені поліцейські повітових управлінь. Штат кримінальної поліції у досліджуваній період складало близько 100 осіб. Архівні матеріали засвідчують функціонування вищезазначених структурних підрозділів слідчої служби на Волині у перші дні вересня 1939 р. Так, упродовж 1–7 вересня керівники слідчих відділів скеровували до Луцького слідчого управління звіти про стан безпеки за серпень того ж року. Натомість начальник слідчої служби Волині Є. Будзінський надіслав узагальнений звіт до суспільно-політичного відділу Волинського воєводського управління 8 вересня [26, 2–32].

Серед основних напрямів діяльності державної поліції Волинського воєводства наприкінці 1930-х років варто виокремити підтримання правопорядку та суспільної безпеки, протидію кримінальній злочинності, нагляд за суспільно-політичним життям краю, боротьбу з проявами діяльності Комуністичної партії Західної України (КПЗУ) та Організації українських націоналістів (ОУН).

Найбільшу проблему серед кримінальних злочинів становили різного роду крадіжки. Поліцейські у власній документації виділяли «викрадення майна зі зламом», «крадіжки майна без зламу» (здебільшого кишенькові крадіжки. – *О. Р.*), «крадіжки коней і худоби», «залізничні крадіжки», «крадіжки з поля та лісу». Статистика повітових управлінь державної поліції Волинського воєводства свідчить про невисокий рівень розкриття зазначеного виду злочинів. Значну проблему для місцевого населення та поліції становив бандитизм. Слід зауважити, що його прояви у другій половині 30-х рр. ХХ ст. значно зменшились порівняно з попередніми роками. Однак все-таки факти індивідуального та групового грабежу і розбою поліція фіксувала й надалі. Траплялись навіть факти переодягання злочинців у мундири поліцейських. Так, 12 грудня 1938 р. до оселі жителя м. Рівного М. Дорфмана увірвались два незнайомці – один з них був одягнений у форму службовця органів внутрішніх справ. Зловмисники, прив'язавши господаря та його дружину до ліжка, викрали 3670 злотих, а також золотий годинник вартістю 500 злотих [27, 3].

Вбивства не належали до «масового виду злочинів» на Волині. У досліджуваний період їх причинами були різноманітні майнові та земельні спори, помста, бійки, грабунки, зведення особистих рахунків, інтимне підгрунтя. Наприклад, 2 жовтня 1938 р. в с. Городищі гміни Полонка Луцького повіту під час молодіжної забави виникла бійка, в результаті якої смертельної травми зазнав 25-річний місцевий мешканець [28, 1]. Викриття цього типу злочину було на досить високому рівні й часто досягало 90 %.

Наприкінці 1930-х рр. значно зросла чисельність пожеж, які поліцейські поділяли на «злочинні підпали», «підпали на ґрунті саботажу» та, власне, «пожежі». Так, у жовтні 1937 р. в Турійській гміні Ковельського повіту поліція зафіксувала два «підпали на ґрунті саботажу». Перший мав місце в с. Обсніжи в ніч проти 4 жовтня. Пожежею було знищено будівлі православного священника Д. Карпецького. Другий підпал правоохоронці констатували у с. Радовичі – вогонь знищив майно М. Куцевича. Слідство встановило, що в обох вищезгаданих випадках підпали влаштували комуністи, які підозрювали М. Куцевича у співпраці з поліцією. Натомість священника Д. Карпецького було «покарано» за критику співання комуністичних пісень під час поховання [29, 2]. Варто зазначити, що викриття підпалів загалом не характеризувалось високим рівнем. Зазвичай, найбільше пожеж поліція фіксувала у літній період. Наприклад, якщо у січні 1939 р. поліція зафіксувала на Волині 74 пожежі (в т. ч. 17 підпалів) [30, 3], то у серпні того ж року вже 157 (в т. ч. 12 підпалів) [31, 35].

Здійснюючи нагляд за суспільно-політичним життям, польська державна поліція особливу увагу звертала на активність представників національних меншин. Так, 4 січня 1939 р. комендант Торчинського постерунку державної поліції пшодовник Т. Попельовський інформував Слідчий відділ в Луцьку про зібрання української молоді в с. Буяни, що відбулось 13 грудня 1938 р. в день Св. Андрія. Під час зібрання присутній там Я. Новосад зазначив: «...ми тут забавляємось, а наші брати перебувають у в'язницях», після цього він зніціював збір коштів для політичних в'язнів [32, 1]. У квітні 1939 р. постерунок державної поліції в с. Піддубці Луцького повіту повідомляв місцевий слідчий відділ про наявність у керівника приватної німецької школи в колонії Гаразджа Г. Кахлєрта радіоприймача. Поліція констатувала, що останній організував колективне прослуховування німецьких радіохвиль із залученням німців із сусідніх колоній [32, 7].

Під наглядом поліції перебували й польські опозиційні політичні угруповання. Так, 10 березня 1939 р. комендант Ківерцівського постерунку пшодовник Я. Садовський у терміновому повідомленні № 2 інформував керівника повітової поліції про зібрання 4 березня того року в колонії Миколаївка в оселі Ф. Ковнарського прихильників Національної партії з колонії Вертепа [32, 2].

Напередодні Другої світової війни основна увага поліції була звернена на протидію діяльності КПЗУ та ОУН, програмні засади яких суперечили державному устрою та територіальній цілісності Другої Речі Посполитої.

Лише в грудні 1937 р. органи внутрішніх справ за підозрою у комуністичній діяльності затримали 190 осіб, з яких 151 особа була передана судовій гілці влади [33, 15]. У 1938 р. ковельська слідча служба рапортувала про активізацію в повіті «троцькістських елементів (на ґрунті незадоволення сталінською лінією), які складаються майже виключно з євреїв» [34, 2]. Згідно з інформацією воєводського Слідчого управління, у першому півріччі 1938 р. КПЗУ значно зміцнила власні позиції у Луцькому та Ковельському повітах [35, 2].

Наприкінці 1938 р. ситуація змінилась. Так, у звіті за листопад Волинське воєводське управління державної поліції констатувало відчутне послаблення комуністичного впливу серед українців внаслідок репресій органів внутрішніх справ [36, 15]. Попри це, комуністичний рух на Волині не припинився навіть незважаючи на розпуск КПЗУ в 1938 р. Американський історик Т. Снайдер зазначає: «...На терені Волині, офіційно неіснуюча партія все-таки продовжувала боротьбу. Певний інформатор повідомляв..., що в дійсності, розпуск Комуністичної партії Польщі лише сприяв більшій гнучкості Комуністичної партії Західної України» [37, 193]. У березні 1939 р. державна поліція Волинського воєводства затримала 87 комуністів, з яких 54 особи було передано суду [38, 57]. На думку, вже згаданого вище, Т. Снайдера, завдяки великому апарату примусу, компартію вдалося тимчасово перемогти на Волині у першій половині 1939 р. Разом з тим політичні процеси тривали упродовж усього літа [37, 195]. Погоджуючись із знаним американським істориком, варто зауважити, що цілковито перемогти комуністичний рух у регіоні польській владі та поліції так і не вдалося.

Окрім КПЗУ, польська державна поліція наприкінці 1930-х рр. активно протидіяла, створеній у 1929 р., ОУН. Упродовж листопада 1938-го – серпня 1939 рр. тривала найбільша «ліквідаційна»

акція ОУН на терені Волинського воєводства. Обґрунтування щодо необхідності проведення масових арештів начальник Слідчого управління в м. Луцьку надкомісар Є. Будзінський скерував до суспільно-політичного відділу Волинського воєводського управління 30 вересня 1938 р. [39, 1]. «Ліквідація» розпочалася з Луцького та Здолбунівського повітів, однак вже у листопаді того ж року частково охопила терени Володимирського, Горохівського та Дубенського повітів [40, 9; 41, 320–323]. У звіті Волинського воєводського управління державної поліції щодо стану безпеки за листопад 1938 р. було зафіксовано подальше зростання націоналістичних настроїв серед українського населення (особливо молоді), а також тісні контакти між структурами ОУН Волині та Східної Галичини [40, 9]. 22 грудня 1938 р. начальник Слідчого управління в м. Луцьку надкомісар Є. Будзінський у листі до суспільно-політичного відділу Волинського воєводського управління писав: «...у зв'язку із проведенням ліквідаційної акції ОУН... прошу Пана Начальника збільшити місячні дотації для Луцького слідчого управління до суми 1800 злотих. Своє прохання обґрунтую необхідністю розширення в регіоні мережі конфідентів, а також збільшенням загальних видатків, пов'язаних із ліквідацією» [39, 48].

У березні 1939 р. польська державна поліція за підозрою у належності до ОУН затримала 114 осіб, з яких 108 було передано судовій гілці влади [38, 35]. Станом на 17 серпня 1939 р., згідно з даними Волинського воєводського управління державної поліції, органи внутрішніх справ за підозрою у приналежності до ОУН затримали 754 особи, з яких 694 було скеровано до суду. Водночас, у в'язниці перебувало 624 члена ОУН [41, 317–323; 42, 7]. Оцінюючи ефективність протидії діяльності ОУН з боку державної поліції, можна погодитись з вітчизняним дослідником О. Дарованцем, що, незважаючи на посилення репресій, поліції не вдалося цілковито ліквідувати теренові осередки націоналістичного підпілля. Це було пов'язано, насамперед, з укоріненням ідеології українського націоналізму серед місцевих мешканців, які становили міцну соціальну опору ОУН [41, 323–326].

Висновки. Напередодні Другої світової війни в регіоні під керівництвом Волинського воєводського управління державної поліції діяльність провадило 11 повітових управлінь, 6 комісаріатів, близько 180 постерунків (постів), Слідче управління в м. Луцьку, 4 слідчі відділи, резервний підрозділ поліції в Ковельському повіті та 13-та кампанія резерву органів внутрішніх справ. До основних напрямів діяльності поліції у досліджуваній період належать забезпечення правопорядку, протидія кримінальній злочинності, контроль за суспільно-політичним життям, боротьба з активністю КПЗУ та ОУН.

Список використаних джерел та літератури

1. Ustawa z 24 lipca 1919 r. o Policji Państwowej // Dziennik Praw Państwa Polskiego. – Nr. 61. – Poz. 363. – Warszawa : Tłoczono w Drukarni Państwowej z polecenia Ministra Sprawiedliwości, 1919. – S. 635–641.
2. Peplowski A. Policja Państwowa w systemie organów bezpieczeństwa Drugiej Rzeczypospolitej / Andrzej Peplowski. – Szczytno : Wyd-wo Wyższej Szkoły Policji, 1991. – 192 s.
3. Misiuk A. Policja Państwowa 1919–1939: powstanie, organizacja, kierunki działania / Andrzej Misiuk. – Warszawa : PWN, 1996. – 370 s.
4. Litwiński R. Policja Państwowa w województwie wołyńskim w latach 1921–1939. Organizacja i główne kierunki działania / R. Litwiński // Ukrainica Polonica. – 2004. – Т. 1. – S. 185–200.
5. Litwiński R. Korpus policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne / Robert Litwiński. – Lublin : Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, 2007. – 583 s.
6. Оксенюк Р. Н. Нариси історії Волині: 1861–1939 / Роман Назарович Оксенюк. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1970. – 275 с.
7. Сливка Ю. Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939) / Юрій Юрійович Сливка. – К. : Наук. думка, 1985. – 272 с.
8. Зайцев О. Ю. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939) / О. Ю. Зайцев // Укр. істор. журн. – 1993. – № 1. – С. 72–83.
9. Кучерепа М. М. Український політичний рух на Волині у 1920-х роках: спроба концептуального бачення / М. М. Кучерепа // Велика Волинь. – 2003. – Т. 30. – С. 139–149.
10. Кучерепа М. М. Волинське Українське Об'єднання (1931–1939) / М. Кучерепа, Р. Давидюк. – Луцьк : Надстир'я, 2001. – 420 с.
11. Гон М. М. Зовнішній чинник антипольського повстанського руху на Волині (1921–1925) / М. М. Гон // Наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту : Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – 2005. – № 4. – С. 55–61.
12. Купчик О. Р. Волинь у експорті більшовицької революції до країн Європи (1920-ті роки) / О. Р. Купчик // Ukrainica Polonica. – 2005. – № 2. – С. 48–52.
13. Разиграев О. В. Польська державна поліція на Волині у 1919–1926 роках. – Вид. 2-ге, виправл. і доповн. / Олег Володимирович Разиграев. – Луцьк : Волин. старожитності, 2012. – 444 с.

14. Razyhryayev O. Organizacja Komendy Wojewódzkiej oraz Komend Powiatowych Policji Państwowej w województwie wołyńskim w latach 1921–1939 / O. Razyhryayev // Rocznik Europejskiego Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów. – 2010. – Т. 6. – S. 78–93.
15. Держархів Волинської області (далі – Держархів Волинської обл.), ф. 1, оп. 5, спр. 4956.
16. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 4, спр. 1531.
17. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 673, оп. 1, спр. 6.
18. Archiwum Akt Nowych (dalej – AAN), zesp. 2009, sygn. 7.
19. AAN. – zesp. 349. – sygn. 41.
20. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 1, спр. 2609.
21. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 5, спр. 395.
22. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 4, спр. 892.
23. Держархів Волинської обл. ф. 1, оп. 1, спр. 2929.
24. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 4, спр. 1426.
25. Razyhryayev O. Organizacja i funkcjonowanie służby śledczej na Wołyniu w dwudziestoleciu międzywojennym. Cz. 2. Lata 1927–1939 / O. Razyhryayev // Przegląd Policyjny. – 2010. – № 3 (99). – S. 61–78.
26. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 7874.
27. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 7319.
28. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 7306.
29. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 9а, спр. 883.
30. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 7867.
31. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 7874.
32. Держархів Волинської обл., ф. 45, оп. 1, спр. 2043.
33. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 7206.
34. Держархів Волинської обл., ф. 477, оп. 1, спр. 3.
35. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 7818.
36. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 7239.
37. Snyder T. Tajna wojna. Henryk Józewski i polsko-sowiecka rozgrywka o Ukrainę / Timothy Snyder. – Kraków : Znak, 2008. – 344 s.
38. AAN, zesp. 349 (dopływy), sygn. 1222.
40. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 7229.
41. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 7239.
42. Дарованець О. Репресивна політика польської влади щодо УВО та ОУН на Волині (1920–1939 рр.) / О. Дарованець // Реабілітовані історією. Рівненська область. – Рівне : ВАТ «Рівнен. друк.», 2006. – С. 297–334.
43. Держархів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 8086.

Марта Гавришко

Ставлення УНДО до польсько-німецьких відносин у переддень війни (березень–серпень 1939 р.)

У статті простежено уявлення, оцінки і ставлення представників УНДО до польсько-німецьких відносин у період між чехословацькою кризою і початком війни у вересні 1939 р. Особливу увагу присвячено аналізу ролі українського питання у відносинах між Польщею і Третім Рейхом, а також відображення цього в політичній думці націонал-демократів.

Ключові слова: Третій Рейх, Адольф Гітлер, Польща, Галичина, українське питання, УНДО.

Гавришко Марта. Польско-немецкие отношения в предсталии УНДО накануне войны (март–август 1939 г.). В статье прослежены представление, оценки и видение представителей УНДО польско-немецких отношений в период между чехословацким кризисом и началом войны в сентябре 1939 г. Особое внимание уделено анализу роли украинского вопроса в отношениях между Польшей и Третьим Рейхом, а также отображение этого в политической мысли национал-демократов.

Ключевые слова: Третий Рейх, Адольф Гитлер, Польша, Галичина, украинский вопрос, УНДО.